

накіраванасці інтарэсаў, патрэб, запытаў асобы, сацыяльнай пазіцыі і ўзроўню маральнага развіцця.

Літаратура

1. Голубева, Л. Неразборчивые письма нашей души / Л. Голубева // Alma mater. – 1999. – №6. – С. 41 – 44.
2. Персонаж и его ценностная ориентация [Электронный ресурс] / Литература и искусство. – Минск, 2014. – Режим доступа: http://studopedia.ru/4_149221_personazh-i-ego-tsennoznaaya-orientatsiya.html. – Дата доступа: 19.01.2017.
3. Понятие ценностных ориентаций в литературе [Электронный ресурс] / Психологическая наука. – Минск, 2013. – Режим доступа: <http://studbooks.net/894848/psihologiya/ponyatietsennostnyh-orientatsiy-literature>. – Дата доступа: 19.01.2017.
4. Рубинштейн, С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – М.: Мир, 1998. – 438 с.
5. Федосова, И.В. Проблема ценностных ориентаций в научной литературе / И.В. Федосова // Психология [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <http://Downloads/problema-tsennostnyh-orientatsiy-v-nauchnoy-literature>. – Дата доступа: 19.01.2017.
6. Ценностные ориентации русской литературы [Электронный ресурс] / Литература. – Минск, 2012. – Режим доступа: http://knowledge.allbest.ru/literature/3c0b65635b3ac69b5d43b89421216c26_0.html. – Дата доступа: 19.01.2017.
7. Шамякин, I. Агонь і снег / I.Шамякин // Беларуская палічка [Электронны рэсурс]. – 2012. – Рэжым доступу: http://knihi.com/Ivan_Samiakin/Ahon_i_snieh.html#1. – Дата доступу: 19.01.2017.

T.R. Bagaradava

Polatsk State University
e-mail: t.baharadava@psu.by

Means of Axiologic Orientations Expression in I. Shamyakin's 'War' Story 'Fire and Snow'

Key words: axiology, values, common human values, value orientations (axiologic values), system of values.

In this article some main means of personal axiologic value depiction in fiction is considered. The subject of study is the story 'Fire and Snow' (the third one in I. Shamyakin's pentology 'Troublesome Happiness'). The hierarchy of heroes' axiologic orientations and the updated (by interior and exterior factors) values are shown.

В.Ю. Бароўка

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: klit@vsu.by

УДК 821.161.3-3.09"19" -3.09 : 94 (476) "15/16"

МАСТАЦКАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ АСОБЫ І ДЗЕЙНАСЦІ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ ЯК АКСІЯЛАГІЧНАЯ ПРАБЛЕМА (на матэрыяле беларускай прозы XX стагоддзя)

Ключавыя словы: мастацкая інтэрпрэтацыя, рэпутацыя дзеяча культуры, беларуская проза, каштоўнасная шкала, дэтэрмінанты.

У артыкуле асэнсавана дынаміка мастацкага асваення беларускай прозай XX стагоддзя асобы і дзейнасці Францыска Скарыны, фарміраванне пісьменнікамі яго гісторыка-культурнай рэпутацыі; вылучаны дэтэрмінанты мастацкай рэпрэзентацыі.

Культура, па словах Ю.М.Лотмана, – гэта прастора ўласных імёнаў, кожнае з якіх выклікае пэўныя асацыяцыі, звязаныя з рэпутацыяй носьбіта. Францыск Скарына – знакавая постаць у беларускай гісторыі і культуры. Асноўную ролю ў фарміраванні яго гісторыка-культурнай рэпутацыі адыгралі гісторыкі і філосафы, прычыніліся да гэтай справы і літаратары. Першыя спробы мастацкага асэнсавання асобы і дзейнасці Францыска Скарыны ў айчыннай прозе былі зроблены пісьменнікамі 1920-х гадоў. Максім Гарэцкі ў апавяданні “Фантазія” (1921) абраў аналітычны ракурс. Францыск Скарына ў асвятленні Гарэцкага – “вялікі гуманіст”, што будзіў “люд наш паспаліты” “на дабро ўсе вякі і кожны час” [1, с.119]. Ён балюча перажывае за лёс сваіх землякоў у перыяд грамадзянскай вайны: “Клубок зямлі, агорнуты крывавым туманам і згараючы ў ім, рабіў свой вечны шлях у сыстэме сонца.

Найгусцей прыпаў туман на прасторы Беларусі.

Пад гулкі грукат гармат, траскатанне стрэльбаў і пулямётаў, пры водбліску страшных пажарышчаў раздаваліся дзікія воплі і балючыя стагнанні забіваемых, рэзаных, паміраючых з голаду людзей. Могілкі і турмы перапоўніліся. Грэх спавіў кожнае сэрца. Крывёю і слязьмі заплывалі вочы” [1, с.118]. Цень Скарыны склікае цені слынных дзеячаў культуры на вялікі сход, мэта якога – разам знайсці выхад са складанага становішча і падказаць яго народу. Фінал апавядання сэнсава шматзначны: “А клубок зямлі, згараючы ў крывавым тумане, ляцеў і ляцеў сваім вечным шляхам, як бы нічога не было” [1, с.120]. Паводле М.Гарэцкага, культура і літаратура – фундамент,

інтэгральная сіла для развіцця грамадства, аднак гуманістычныя ідэалы надзвычай цяжка адраджаць у крывавае час.

У 1926 годзе з'явілася аповесць Сымона Хурсіка "Францішак Скарына", у якой знітоўваліся эмпірычны і аналітычны пачаткі. Там узнаўляўся момант, калі ў Вільні летам 1530 года згарэла друкарня Скарыны. Письменнік ствараў псіхалагічны партрэт адукаванага чалавека эпохі Адраджэння на падставе афіцыйных і ўласных аксіялагічных імператываў свайго часу. Францыск Скарына ў паказе С.Хурсіка – гуманіст, мысляр, чалавек дзеяння, "вялікі палачанін", "бакалаўр філязофіі", "доктар лекарскіх навук", чыё імя вядома ўсяму вучонаму Захаду, "хто адмовіўся ад пыху і блеску каралеўскіх двароў абы толькі працаваць на карысць свайго народу" [2, с.13]. Францішак Скарына выдае кнігі на блізкай народу мове са спадзяваннем: "Кожная новая кніжачка – крок для самазабароны, вялікі крок да перамогі беларуса-бедняка над сваімі ворагамі" [2, с.14]. Першадрукар рэпрэзентуецца духоўным апанентам служак каталіцкай і праваслаўнай царквы, ворагам панства, празорцам. Ён пераканана гаворыць маладому работніку Данілу, што палякі прагнуць царкоўнай уніі, каб канчаткова заняволіць беларусаў. Бога Скарына ставіць побач з чалавекам. Калі гарыць друкарня, асветнік асмельваецца сумнявацца ва ўсталяваным светапарадку: "І Бог на гэта спакойна пазірае?.. Чаму яго праўда гэтак далёка ад нас?.. А мо' яе і зусім няма, мо' наўкол усюды толькі пустэча?.." [2, с.27]. Ён у адчай абурецца Богу: "Што ты скажаш людзям на сваім страшным судзе? А я ў цябе спытаю!!!" [2, с.40]. Прызак падкрэслівае, што надзвычайная адукаванасць Скарыны і неадукаванасць асноўнай масы насельніцтва стала прычынай абвінавачванняў у хаўрусаванні друкара з д'яблам. Калі Скарына даведаўся, што па нагаворы польскага пана царкоўны стараста Грыгор падпаліў друкарню, то з горыччу заўважыў, што яго суайчыннікі самі губяць свае душы, прадаюць сябе ў няволю. С.Хурсік асучасніў вобраз Скарыны і яго памочніка Данілы. Ён не пазбегнуў ідэалагічных штампаваных свайго часу: работнік друкарні больш спрактыкаваны ў жыццёвых справах за доктара лекарскіх навук, народ цёмны і мае вялікую патрэбу ў палітычным прасвятленні, каталіцкая і праваслаўная царква адзіныя ў імкненні стрымліваць прагрэс і народны гнеў, першадрукара найперш хвалююць сацыяльныя пытанні. Дарэчы работнікаў друкарні пісьменнік называе супрацоўнікамі, пра сябе Скарына гаворыць, што ён кіруе (курсіў мой – В.Б.) друкарняй. Мастацкая інтэрпрэтацыя жыцця і дзейнасці Скарыны падначальваліся мэце паказаць, што мара пра сацыяльную справядлівасць ніколі не пакідала перадавых людзей.

У 1951 годзе пабачыў свет рускамоўны раман Міколы Садковіча і Яўгена Львова "Георгій Скарына", дзе біяграфія Скарыны стала сюжэтаўтваральным элементам твора. Першадрукар насуперак таму, што пазначана ім самім, называецца выключна толькі Георгіем. Аўтары расказалі пра гады юнацтва асветніка ў Полацку, падарожжа ў Кракаў і вучобу ў Кракаўскім універсітэце, жыццё ў Празе, знаходжанне ў Падуі, друкарскую дзейнасць у Празе і Вільні. Усё гэта падавалася на шырокім гістарычным палатне канца XIV – першай трэці XV стагоддзя, адзнакамі якога былі процістаянне гарадской улады і рамеснікаў, Вялікага княства Літоўскага і Вялікага княства Маскоўскага; дзейнасць праваслаўных брацтваў, рэфармацыйны рух у Заходняй Еўропе. Скарына ў рамане пастаянна знаходзіцца ў гушчы падзей побач з вядомымі людзьмі таго часу: Мікалаем Капернікам, Міхайлам Глінскім, Томасам Мюнцарам, Марцінам Лютэрам. У рамантычным рэчышчы паказана юнацкае каханне Скарыны да Маргарыты і непадзельнае каханне да яго прыгожай жыхаркі Падуі. Асоба Францыска Скарыны ідэалізавалася: ён прадставаў увасабленнем грамадзянскай мужнасці, абаронцам справядлівасці, ахопленым прагай здабываць веды і несці іх народу, вечным выгнаннікам у сацыяльна несправядлівым свеце. Атмасфера першага пасляваеннага дзясяцігоддзя яскрава адбілася ў трактоўцы вобразаў нямецкага рыцара-арыстакрата Рэйхенберга і прускага караля Альбрэхта Гагенцолерна як вераломных і крывадушных асоб, што рабілі хітрыя захады для духоўнага паняволення славянскіх народаў, а таксама ў пазіцыянаванні Скарыны як інтэрнацыяналіста і чалавека, што смела кідае выклік неспрыяльным абставінам.

Алег Лойка ў рамане-эсе "Францыск Скарына, або сонца маладзіковае" (1989) абраў нарацыйнай дамінантай аповед пра адчуванні, памкненні, духоўны свет Скарыны. У творы цесна спалучаны гістарычныя факты і пісьменніцкія гіпотэзы адносна біяграфіі першадрукара. Скарына ў рамане – тыповы прадстаўнік эпохі Адраджэння, што верыць у вялікія магчымасці чалавека, адчувае маральны абавязак перад Богам і людзьмі. Яго захапляюць "Жыцце Еўфрасінні Полацкай", Полацкі летапіс, спадчына Кірылы і Мяфодзія, Кірылы Тураўскага, ён натхняецца Бібліяй, спасцігае ідэі Арыстоцеля, Яна Гуса, аспрэчвае пазіцыі Марціна Лютэра. Ён выдатны знаўца біблейскай і свецкай гісторыі. Разам з тым, Скарына – патрыёт, дабрачынны хрысціянін. Апавядальнік прызнаваўся, што не ведае дакладнай даты нараджэння беларускага першадрукара, але, паколькі сонца і паўмесяц – знак Скарыны, яго друкарскі сігнет, то, магчыма, такі выбар Скарынам друкарскага знаку быў абумоўлены памяццю года, у які нарадзіўся. Апавядальнік цвёрда перакананы, што нараджэнне ў талерантным Полацку сфарміравала светаразуменне першадрукара: "І тое было

ўдзячнай глебай, тое было прычынай шырыні светаразумення маладога сына купецкага Францішка, ягонага ўзвышэння па-над верамі з вылучэннем як першаснага свайго палачанства, сваёй прыналежнасці, па-першае, да яго, а затым ужо да царквы ці да касцёла, да той ці іншай веры” [3, с.10]. Час, у які жыў Скарына, абвяшчаў, што для чалавека “айчынай ёсць веды” [3, с.51]. Францыск Скарына адчуваў сваю агульнаеўрапейскасць, аднак ён не толькі агульнаеўрапейскі інтэлігент, а “яшчэ і ўсееўрапейскі хрысціянін, той, які ані кропелечкі не мае ў сваёй крыві рэлігійнага фанатызму, нецярпімасці да інакшых веравызнанняў, інакшых народаў” [3, с.263]. Рэлігійная талерантнасць Скарыны, па версіі апавядальніка, верагодна, сілкавалася і сямейнымі абставінамі: яго бацькі маглі быць рознай веры, яго бацька мог па купецкіх справах памяняць веру паміж нараджэннем сыноў. Пры выданні кніг Бібліі Францыск Скарына найперш думаў пра “ўзбагачэнне душ” [3, с.15], вrocławскаму пракурору ён патлумачыў: “Я пазнаў мовы Божыя – і стара-славянскую, і лаціну, але я быў бы не сынам бацькі свайго, каб, слова Божае пазнаўшы, не цераз слова бацькі люду паспалітаму перадаў!” [3, с.136]. Скарына любіў свой час, верыў у сілу слова: “Люблю новы свет, які мы адкрылі, друкарскі вартштат, які мы адкрылі, гарады, якія мы выбудавалі, як песню каменя гімны небу, паэмы вітражных вясёлак, звадчатых скляпенні, поўныя музыкі арганаў. Мы павесілі на званіцы званы, каб званіць славу Богу і папярэджваць ад ворагаў, ад пажару, ад мору. Мы перад пагрозай дзікунскіх мячоў і капытоў першыя выпрабавалі пробу ўніі – слова: Кальмарская ўнія, Шатландская ўнія, Крэўская ўнія! З Крэва нарадзіўся Грунвальд!” [3, с.290].

Рэфарматар па духу, Скарына хацеў зрабіць адукацыю больш даступнай “людзям паспалітым”. Францыск Асізскі, Ян Гус, Марцін Лютэр пратэставалі супраць сквапнасці, пампезнасці, крывадушнасці духавенства. Ён жа не выступаў супраць царквы як канфесійнай арганізацыі, але выданне ім кніг садзейнічала спрашчэнню царкоўнага рытуалу. Знакамітасцямі часоў Скарыны былі гліняны чэшскі Голем, кульгавы каралеўскі блазан Станіслаў Станьчык, доктар магіі Фауст, чарнакніжнік пан Твардоўскі. Францыск Скарына мог стаць падобным да каго-небудзь з іх: “Фауст і Станьчык былі яму, як браты ці, лепш сказаць, як суродзічы. Бо сапраўды ж і ён сам, шукай ён разгадак таямніцаў жыцця, як Фауст – цаной згубы душы сваёй, і быў бы ён – не ён, а Фауст. А мог бы стаць гулёнай, як пан Твардоўскі, ці то зліўшыся з вулічным натоўпам валацужных студэнтаў Кракаўскай акадэміі, ці то з тым, што спяваў і прытанцоўваў у Падуі, ці то пачынаючы з падваршаўскага куліка. Ды і ўвогуле, ці ж у любы час чалавеку не лягчэй станавіцца гулёнай, чым рупліўцам? Калі гаварыць па шчырасці, то ў яго магло б хапіць таленту і як Станьчыку – на развясельванне магутных свету гэтага. Мог бы ён застацца і беспачуцёвым і цяжкім на ўздзе, як Голем” [3, с.305–306]. Скарына знайшоў сілы стаць самім сабой.

Беларускі першадрукар – інтэлектуал, чалавек справы, што разумеў адказнасць выдання кніг Бібліі, таму абраў датай выхаду “Псалтыра” 6 жніўня 1517 года, які быў днём Спаса, “днём Прэабражэння, святла Фаворскага” [3, с.12]. Прадмовы і пасляслоўі Скарыны, паводле апавядальніка, вылучаліся несумненнай надзённасцю: “Аб справядлівасці дбае ён: з гэтым клопатам зараз думае над прадмовамі да кнігі “Прамудрасць Божая” і “Царствы”, дзе будзе друк законаў Майсеевых” [3, с.61]. Сябе ён усведамляў майстрам, асмеліўся занатаваць сваё аблічча для нашчадкаў. У кнізе “Ісус Сірахаў” упершыню змясціў свой партрэт; у кнізе “Прамудрасць Божая” перад Богам на каленях з кнігай у руках стаіць чалавек, падобны да Скарыны. Ён клапаціўся пра форму кніг, таму яго Біблія – “не толькі Біблія прарокаў, але і кветак, бо ўсе іх ён уплэў у буквіцы-ініцыялы” [3, с.260]. Гравюры ў яго кнігах адмыслова вярталі чытача да беларускага кантэксту. Беларускі першадрукар разумеў, што стаўленне да ягоных выданняў можа быць і негатыўным. Чарнакніжнік Твардоўскі абураўся: “Як так можна?! Як так можна, каб цара Саламона ды цара Давіда абуваць у лапці? Ды ў Вас, пане Скарына, повед я Вам, тысяча д’яблаў, на гравюрах адныя толькі хлопскія магеркі, мужыцкія наміткі!” [3, с.84]. Прыязна настроены Станіслаў Станьчык іранічна пацікавіўся ў друкара: “А не хочаце зірнуць, шматдастойнейшы маэстра, на тытульны ліст кнігі “Аб Руфі”? Чаго гэта васпан гэтулькі ануцаў наматаў на ногі жанцам, што жнуць у яго на тытульнай гравюры жыта; няўжо на Сінаі пад час жніва гэтак жа холадна, як у жніво каля Полацка?” [3, с.84]. Хроналогія выдання кніг і колькасць у іх гравюр – іншасказальны паказчык самапачування друкара і ходу друкарскай справы, паводле апавядальніка. Пасля “Псалтыра” Скарына выдаў кнігу пра шматпакутнага Іова: “Што гэта? Праекцыя Скарынам гісторыі Іова-даўгацярпца на свой жыццёвы лёс, на “познание самого себе” цераз Іова ці як бы рыхтаванне сябе да доўгацярпення, да цярпення ўвогуле перад абліччам сіл злых і несправядлівых?” [3, с.88]. Скарына, на думку Лойкі, збіраўся перакласці ўсю Біблію, як указвае яго прадмова. Перадапошняя кнігай у Празе стала “Плач Ераміі”, апошняя – “Кніга суддзяў”: “І пагэтам сёння і чуецца плач біблейскага Ераміі плачам самога Францыска – перад блізкім спынам ягонага друкарскага станка на Старым Месце без падтрымкі – перад абліччам сіл, якія ад гэтага трыумфуюць. І таму і плача-скардзіца Богу словамі прарока Ераміі і засмучаны ў душы сваёй, усхваляваны Францыск Скарына, заклінаючы Пана Бога: «Зірні, Пане, на бедства маё,

бо вораг узвялічыўся!» [3, с.115]. «Кніга суддзяў Ізраілевых» адметная: «Пра што гэта кніга? Перш за ўсё пра ўхіленне сыноў Ізраілевых ад Бога свайго, пра тое, як яны пасля смерці чарговых сваіх суддзяў, зноў рабіліся горшымі бацькоў сваіх, ідучы да іншых Багоў, служачы іншым Багам, пакла- няючыся іншым Багам». «І зрабілі сыны Ізраілевы злое перад вачамі Бога, і забылі Гаспадара, Бога свайго», – колькі разоў паўтараецца гэтая формула ў «Кнізе суддзяў Ізраілевых», і, відаць, гэтымі сваімі паўторамі яна перш за ўсё імпанавала Скарыне, калі больш чым з двух дзясяткаў іншых кніг «Старога Запавету», ім яшчэ не надрукаваных, апошняй сваёй друкаванай кнігай з гэтага запавету ён узяў «Кнігу суддзяў» [3, с.117]. Скарына тут найперш нагадваў пра забыццё некаторымі ўплывовымі асобамі яго: «Зло робячы мне, грэшачы з поваду мяне, вы грашыце і перад Богам, бо я быў, стаяў ужо перад Богавым абліччам» [3, с.117–118].

Віленскі перыяд дзейнасці найбольш выдавочна, паводле А.Лойкі, артыкулюе асветніцкія памкненні Францыска Скарыны. Выданнем «Малой падарожнай кніжкі», разлічанай на падарожнікаў, паводле апавядальніка, ён хацеў зацвердзіць жывую народную мову як аўтарытэтную ў свядомасці суайчыннікаў. Скарына адчуваў сябе месіянерам, падобна да апостала Паўла, аўтара 14 пасланняў. У «Апостале» ён, як апостал Пётр «пабуджае напамінаннем, як Пётр, увешчвае, як у сваім пасланні апо- стал Іуда, свае пажаданні выказвае, як апостал Павел, заклікае да дзеяння ў імя абранай справы, вы- ступае апалагетам актыўнай чыннасці. Ключавыя словы ў «Апостале»: народ, вера, дабро, цнота, любоў, стараннасць, ісціна, слова, надзея, закон, вопыт, дух, справа, вучэнне, настаўнік, мудрэц, кніжнік. Скарына, на думку А.Лойкі, марыў надрукаваць Статут Вялікага княства Літоўскага, а таму па загадзе яго ваяўнічага апанента віленскага ваяводы Альбрэхта Гаштаўта ў маі 1532 года ў Познані быў арыштаваны і кінуты ў турму як асоба, нібыта за даўгі брата Івана вінная грошы варшаўскім купцам Лазару і Мойшу. Невялікая аповесць А.Лойкі «Скарына на Градчанах» (1990) – працяг рамана- эсэ, дзе асоба Скарыны раскрываецца праз добрасумленнае выкананне працы вучонага-батаніка каралеўскага батанічнага сада ў Празе, клапатлівае выхаванне сыноў, стаічнае процістаянне недалё- каму чыноўніку Грыспеку, настойлівае імкненне працягваць выдавецкую дзейнасць, якому не суд- жана было збыцця, бо ў час пажару 1541 года згарэў куфар з перакладамі Бібліі, загінуў малодшы сын Францішак, які мог бы працягнуць справу бацькі.

У мастацкай інтэрпрэтацыі жыцця і дзейнасці Францыска Скарыны беларускімі празаікамі ХХ стагоддзя ад самага пачатку наглядаўся аналітычны падыход. Эстэтычная рэпрэзентацыя вобраза першадрукара грунтавалася на каштоўнаснай шкале пэўнага перыяду, аднак адрозненні ва ўспрыманні і рэпрэзентацыі Ф.Скарыны пісьменнікамі розных перыядаў не выключалі адзінай выразнай сэнсавай дамінанты, што заключалася ў артыкуляванні думкі пра гуманістычную і асветніцкую накіраванасць яго дзейнасці. Для Максіма Гарэцкага Скарына – гуманіст, што высока ставіць чалавечае жыццё, Радзіму; асоба, што імкнулася да адраджэння роднага краю. Сымон Хурсік стварае вобраз Скарыны як абаронцы простых людзей і ахвяры сацыяльных сіл. Ён асучаснівае Скарыну, калі падае яго сумненні ў Боскай справядлівасці. Гэта лінія атрымала развіццё і ў рамана «Георгій Скарына», дзе Скарына выступае ворагам сацыяльнай несправядлівасці, рашучым апанентам хцівых царкоўнікаў. Творы А.Лойкі, напісаныя ў перыяд распаду СССР і развіцця беларускай дзяржаўнасці, рэпрэзентавалі Францыска Скарыну як мысляра, патрыёта роднай зямлі, гуманіста, эстэта на багатым гісторыка-культурным фоне эпохі. Не страцілі сваёй актуальнасці словы Ліёна Фейхтвангера: «Я не магу паверыць, што сур’ёзны раманист, які працуе над гістарычным сюжэтам, бачыць у гістарычных фактах нешта іншае, акрамя сродку стварыць перспектыву, акрамя алегорыі, якая дапамагае нам як мага праўдзівей перадаць уласнае самаадчуванне, уласную эпоху, уласную карціну свету» [4, с.575]. Эстэтычны ўзровень мас- тацкай інтэрпрэтацыі асобы і дзейнасці Скарыны ў многім вызначаўся асобай пісьменніка, абазна- насцю ў сакрэтах мастацкай творчасці і ў матэрыяле, канцэптуальнымі аўтарскімі ўстаноўкамі, таму найбольш удалыя варыянты мастацкага ўвасаблення вобраза Францыска Скарыны належаць Максіму Гарэцкаму і Алегу Лойку.

Стварэнне пісьменнікамі вобразаў, мастацкіх рэпутацый гістарычных дзеячаў, дзеячаў культу- ры, бясспрэчна, суб’ектыўнае ў сваёй аснове. Важна, каб інтэрпрэтацыя кардынальна не сказала сапраўднае аблічча рэальных асоб, як гэта здарылася ў гістарычным, паводле аўтарскага азначэн- ня, рамана рускага пісьменніка Міхаіла Расолава «Францыск Скарына» (2007), дзе ўзнаўляўся жыц- цёвы шлях беларускага першадрукара ад нараджэння да драматычнага лета 1530 года. Аўтар гэта- га твора кіраваўся прынцыпам Аляксандра Дзюма ў падыходзе да гістарычнай рэальнасці, асучасніў гістарычныя абставіны, дапусціў шмат недакладнасцей бытавога, гістарычнага, нават моўнага плана. Францыска Скарыну ён рэпрэзентаваў выключна прыхільнікам праваслаўнай ве- ры; ментарам у стасунках з людзьмі; апанентам каталіцкай веры, глыбока перакананым у адпа- чатковай амаральнасці гэтай лініі хрысціянства; засцерагальнікам хрысціянскай веры ад рэфарма- тарства і расколу. Такого кшталту «смелыя» інтэрпрэтацыі, думаецца, найперш шкодзяць

репутації самога інтэрпрэтатара і ствараюць неадэкватныя ўяўленні пра вядомага дзеяча культуры эпохі Адраджэння.

Значнасць, неардынарнасць, шматграннасць асобы Францыска Скарыны даюць падставы сцвярджаць, што спробы яе мастацкай інтэрпрэтацыі будуць працягвацца, аднак хацелася б, каб яны былі плённымі ў мастацкім і гісторыка-культурным планах.

Літаратура

1. Гарэцкі, М. Творы / М. Гарэцкі. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 629 с.
2. Хурсік, С. Францішак Скарына / С. Хурсік // Надзвінне: літ-маст. альманах Полацк. філіі Усебеларус. аб'яднання паэтаў і пісьменнікаў “Маладняк”. – Полацк, 1926. – С. 14–43.
3. Лойка, А.А. Выбраныя творы: у 2 т. – Т. 2. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 445 с.
4. Фейхтвангер, Л. Собр. соч.: в 12 т. / Л. Фейхтвангер. – М.: Прогресс, 1968. – Т. 12. – 668 с.

V.Yu. Barouka

Vitebsk State University named after P.M. Masherev
e-mail: klit@vsu.by

Artistic interpretation of the person and work of Francis Skaryna as the axiological problem (on the material of the Belarusian prose of the XX century)

Key words: artistic interpretation, reputation cultural work, Belarusian prose, value scale, determinants.

The paper conceptualized the dynamics of the artistic development of Belarusian prose of the XX century the person and work of Francis Skaryna, the formation of writers of its historical and cultural reputation, identified its determinants.

Т. П. Беценко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
e-mail: becenko@rambler.ru

УДК 801.81+811.161.2

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОЇ УСНОСЛОВЕСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Ключові слова: фольклорний текст, українська усна народна творчість, цінність, ціннісні настанови у фольклорі, виховне значення фольклору.

Стаття присвячена з'ясуванню поняття цінності стосовно текстів українського фольклору. Розглянуто сутність поняття цінність. Схарактеризовано ціннісні орієнтири, засвідчені в текстах української усної народної творчості.

Фольклор – унікальна галузь духовно-інтелектуальної, творчої діяльності людини – етноносія певної культури. Слов'янський фольклор – скарбниця ціннісних орієнтацій, що з давніх давен в естетичній формі визначали моральний кодекс нації.

Останнім часом в науково-педагогічній думці гостро постало питання про цінності. Виник новий напрям – аксіологія. Аксіологія – учення про природу моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язку між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини. У педагогічній галузі виділено напрям аксіологічної педагогіки, одним з аспектів якої є аксіологічне виховання, що орієнтується на цінності, які сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації.

Ключовим в аксіології є поняття цінності, що нині осмислюється доволі об'ємно і по-різному в філософії, психології, педагогіці. Цінність в загальнословниковому значенні – те, що має певну матеріальну або духовну вартість; важливість, значущість чого-небудь. Стосовно мовно-літературної сфери, пам'яток уснословесної творчості цінність пропонуємо розуміти як те, що становить 1) навчальну, виховну, пізнавальну, культурно-просвітницьку, національно-світоглядну значущість; 2) гуманістичну вагомість; 3) морально-етичну, духовну вартісність.

Проблематика аксіологічної педагогіки привернула увагу багатьох вчених. Інтерес до неї не зменшується, що суттєво і схвально. Питання педагогічної аксіології порушені у працях С.Анісімова, О.Здравомислова, М.Кагана, В.Розанова, В.Тугарінова та ін.; автори намагалися з'ясувати сутність аксіології, окреслити поняття ціннісних орієнтирів, подати їх класифікацію, означити можливі шляхи розвитку аксіосфери особистості й соціальних груп тощо. Методологічні підходи до формування й формулювання ціннісної парадигми в освітній галузі, системи ціннісних орієнтацій запропонували М.Богуславський, О.Бондаревська, Б.Вульфов, Г.Вижлецов, В.Додонов, В.Зінченко, Б.Ліхачов, Н.Нікандров, З.Равкін та ін. Проблеми розвитку, поглиблення і утвердження ціннісної системи в освіті, аксіологічні аспекти підготовки майбутніх педагогів порушені й